

21 Abril, 2024

FILOSOFIA

Kant, un filòsof revolucionari en contra de la revolució

300 anys després del seu naixement arriba la primera traducció catalana de 'Crítica de la raó pura'

JORDI NOPCA
 BARCELONA

Immanuel Kant (1724-1804) va néixer ara fa tres-cents anys a la ciutat aleshores prussiana de Königsberg, de la qual amb prou feines es va moure durant els seus gairebé 80 anys de vida. L'únic que va conèixer la seva intimitat va ser Martin Lampe, el criat que el despertava cada dia a tres quarts tocats de cinc del matí, amb tres trucs a la porta i un crit invariable: "Ja és l'hora!" Quan no donava classes a la Universitat de Königsberg –de la qual no va ser catedràtic fins als 46 anys–, Kant treballava en algun dels llibres que van fer trontollar i ampliar camps de la filosofia com l'epistemologia, l'ètica i l'estètica.

El primer d'aquests llibres, i potser encara el més emblemàtic, va ser *Crítica de la raó pura* (1781), que va redactar en pocs mesos "mentre el cant del gall d'un veí li impedia concentrar-se", aventura Norbert Bilbeny, catedràtic emèrit de filosofia moral, a l'assaig *El torbellino Kant* (Ariel, 2024). El pensador va arribar a canviar de casa per culpa de l'au cantaire i es va instal·lar en una nova llar, situada al costat del castell de la ciutat, des d'on els cànctics empipadors dels presoners li arribaven a l'estudi del segon pis on treballava en la segona i definitiva edició del llibre (que apareixeria el 1787). Encara que va viure sempre sol –visitat de tant en tant per algun col·lega i amic–, Kant "no va tenir mai el silenci requerit per a la meditació metafísica", explica Bilbeny. Així i tot, va ser el filòsof prussià qui va portar més enllà les consideracions de Descartes i Spinoza en relació amb la idea de Déu, inaugurant una línia crítica en paral·lel a Gotthold Ephraim Lessing i Moses Mendelssohn. "Per a Kant, les idees religioses poden ser valuoses, però només si admetem que en si mateixes no constitueixen coneixement", assegura Bilbeny. Una mica més endavant, afegeix: "Encara que Déu sigui incognoscible i indemostrable, només pot ser un ésser moral i dins

dels límits de la raó pràctica, no de la revelació ni de la sola fe".

Endinsar-se en els plantejaments d'Immanuel Kant implica viatjar cap al gir copernicà que va representar la *Crítica de la raó pura*. "Kant pertany a aquells individus que neixen dues vegades, sent el segon naixement una conversió que canvia el seu centre habitual d'energia personal", explica Manfred Kuehn a

Kant. Una biografia, un dels textos de referència sobre el pensador, que Akal acaba de publicar en castellà,

Referent

"Podríem dir que la filosofia posterior a Kant són notes a peu de pàgina", diu Salvi Turró

traduït per Carmen García-Trevijano. "La seva no va ser una conversió cap a la religió, sinó més aviat una conversió moral arreligiosa, i aquesta transformació va tenir una transcendència enorme, ja que va ser el que, en última instància, va determinar o conformar la seva filosofia crítica", detalla Kuehn.

"Kant considera que la raó recull dades de l'experiència a través de la sensibilitat i busca donar-hi forma –continua Bilbeny–. Això s'aconsegueix posant-se intel·lectualment al marge del que s'examina, més enllà o més ençà". El projecte kantianista té en la seva base la noció de crítica. "Cal aprendre a posar distància amb el que tens al davant –aclareix l'autor d'*El torbellino Kant*–. Allò que estàs veient, que té una aparença concreta, t'ho has de mirar a distància d'ocell, és a dir, amb una intel·ligència crítica". El punt on se situa Kant, aquest "remolí" que tot ho xucla i transforma, reformula l'empirisme clàssic i avança l'idealisme sense acabar d'encaixar-hi. "Podem pensar que és el món, que és Déu i que és la natura en si mateixos, però aquest en si mateix no ens és possible de percebre i d'analitzar, no està a l'abast de la nostra experiència", matisa Bilbeny.

Un altre filòsof català que ha estudiat Kant a fons i l'ha explicat des de les aules universitàries ha estat Salvi Turró, que ha estat l'encarregat de presentar, a l'Ateneu Barcelonès, la primera traducció catalana

de *Crítica de la raó pura*, a càrrec de Miquel Montserrat Capella i publicada a finals de març per Edicions de la Universitat de Barcelona. "En la història de la filosofia hi ha dos tipus de filòsofs: els que s'emmarquen en unes línies de treball ja existents i els que ho reorienten tot de nou, introduint una nova perspectiva que a vegades segueix vigent en la nostra contemporaneïtat –explica Turró–. Kant reinterpreta de forma radical tots els àmbits de la filosofia, i encara ara ens il·lumina. Exagerant una mica po-

driem dir que la filosofia posterior a Kant són notes a peu de pàgina del que ell va plantejar".

Si amb la *Crítica de la raó pura* s'acaba l'epistemologia, *Crítica de la raó pràctica* (1788) aprofundeix en l'ètica. "A partir de Kant, el fonament de la moral ja no se situa al mateix lloc on era fins llavors –continua Turró–. Abans de Kant, la conducta humana era bona o dolenta dependent d'alguna cosa que era

21 Abril, 2024

01. Retrat de Kant fet el 1790, atribuït a Elisabeth von Stägemann

WIKIMEDIA COMMONS

02. Norbert Bilbeny al seu estudi.

MANOLO GARCÍA

03. Detall de la coberta de la traducció catalana de *Crítica de la raó pura*.

MANOLO GARCÍA

04. L'actriu Àgata Roca en un moment de l'obra de teatre *L'imperatiu categòric*.

SILVIA POCH / TEATRE LLIURE

considerada el Bé Suprem". Aquest Bé Suprem es despenja d'idees com Déu, la felicitat o el plaer. "Kant autonomitza el fonament de la moral respecte a la religió i la teologia –afirma–. Per a ell, les normes morals es fonamenten en el fet que tota màxima d'acció ha de poder convertir-se en llei universal". Aquest és el principi de l'imperatiu categòric, un dels més coneguts de la filosofia kantiana. "La moral és un afer fonamentalment pràctic, de l'acció i de la voluntat –afegeix Bilbeny–. No és emotivitat, ni ideologia, ni manament religiós". Bilbeny acosta Kant a Sòcrates en aquest punt: "Per a tots dos el saber és, al cap i a la fi, un saber ètic. Sòcrates considera que el saber ens permet conduir-nos en la vida, triar els objectius, saber com adreçar-nos als altres i posar les preguntes clau. Igual que Kant, Sòcrates va començar interessant-se per la cosmologia i la naturalesa: una de les seves influències va ser Demòcrit. Però Kant també va veure que el saber tenia un rerefons moral".

El gust no s'educa

La tercera i última crítica de Kant també va ser revolucionària: aparegué el 1790, *Crítica de la facultat de jutjar* aborda en part els límits dels judicis estètics. "Trenca amb la concepció tomista de la bellesa", afirma Salvi Turró. Les nocions de Sant Tomàs d'Aquino van ser molt influents a partir del segle XIII, i preconitzaven l'objectivitat de la bellesa a partir d'elements com la proporció, la pulcritud i l'acabament d'una obra. "Kant considera que no hi pot haver criteris objectius ni un cànon sobre la bellesa –con-

tinua Turró–. Cada experiència estètica és nova, i la bellesa és el resultat d'un joc lliure de facultats. El gust no s'educa seguint una preceptiva sinó amb l'experiència de cada obra d'art. El geni crea regles noves. L'art no transmet principis, cada obra desperta una síntesi lliure".

El pensament de Kant va més enllà de l'influx de les tres crítiques. De l'etapa inicial de la seva obra, Salvi Turró destaca llibres com *Història general de la naturalesa i teoria del cel* (1755) i *Els somnis d'un visionari explicats pels somnis de la metafísica* (1766). "En aquest últim par-teix de com la nostra raó humana es fa preguntes i no està satisfeta fins que les respon, però sempre ho fa

Vigent
"El seu concepte de dret és alhora modern i clàssic", recorda Norbert Bilbeny

insatisfactòriament –sintetitza–. Algunes d'aquestes preguntes cauen en mans dels visionaris o dels que practiquen una pseudociència com és la metafísica. La proposta de Kant és que, en tant que la situació antropològica fonamental és continuar fent-nos preguntes, per mirar de respondre-les cal investigar els límits".

Una de les aportacions clau de l'última etapa de l'autor va ser *Metafísica dels costums* (1797). "El pensament polític de Kant s'assenta en la importància concedida al dret sobre els mateixos fets, i a la raó sobre els sentits, l'emotivitat i els interessos egoistes –escriu Norbert Bilbeny a *El torbellino Kant*–. El seu concepte de dret és alhora modern i clàssic. En primer lloc, perquè es basa en els valors de llibertat, igualtat i legalitat. En segon, perquè el dret empara la simetria i la reciprocitat entre els subjectes". Per a Kant, "el dret pot i ha de ser universal". Aquest torna a ser un missatge revolucionari, sobretot per al món d'avui, "tan necessitat de legislacions d'abast mundial en matèries com el canvi climàtic, les migracions, la intel·ligència artificial, la lluita contra el narcotràfic o el terrorisme".

Des de Königsberg, Kant va simpatitzar amb la conversió republicana propugnada per la Revolució Francesa (1789), però era un autor que es posicionava en contra de les revolucions. "Encara que la necessitat d'una revolució sigui comprensible, quan l'analitza des de la raó Kant recomana avançar cap als seus objectius legítims de forma gradual i sense trencar mai amb la llei –explica Bilbeny–. Així com en l'ètica existeixen alternatives radicals, en la política cal que regeixi la continuïtat. Cal millorar la llei a través de la llei. Si no fos així, seria un escarni del valor d'aquesta, i una contradicció de la mateixa raó, que per salvar-nos d'una situació hostil ens condueix, amb la revolució, a una altra situació hostil. Per aquest motiu, Kant no accepta el dret a la resistència civil ni vies com la sedició o la rebel·lió".